

עסקים ולומדים

זווית יהודית אקטואלית לקהילת אנשי העסקים

פרשת בא, ו' בשבט התשע"ו

על אתיקה, מאבקים ומנהיגות

הציפייה העולה מקריאת סיפור יציאת מצרים היא שעשר המכות ישובצו בסדר עולה, מן הקל אל הכבד. שהרי כך הוא הסדר הראוי בכל מהלך חינוכי – מתחילים בסנקציות הקלות, ומשם מתקדמים לסנקציות החמורות יותר. ואמנם, מבט חטוף בסדרן של המכות מגלה שהן מקיימות כלל זה – מכת דם נתפסת כקלה יחסית, באשר היא מתרחשת ביאור בלבד, הרחק ממקום יישוב ומגוף האדם. ככל שהמכות מתקדמות כך הסכנה הופכת מוחשית יותר ויותר, תוך שהיא מתקרבת אל מקומות היישוב ולפגיעה בגופו של האדם עד כדי מוות במכת בכורות.

מכה אחת חורגת מן הסדר הזה – מכת חושך. שלושה ימים של אפילה גמורה וממשית זה דבר מעיק ומאד לא נעים, אך האם ניתן להשוות זאת לדבר, השחין או הארבה? הלא אף אדם לא מת במכת החושך. שום בהמה או רכוש לא נפגעו. האם מכה זו ראויה לתפוס את המקום התשיעי ברשימה, זו הקודמת למכה האחרונה והקשה מכולן?

גם חז"ל התקשו בשאלה זו ואת זאת אנו למדים מהצורך שלהם להסביר את פשר המכה. כך, למשל, מסביר אותה רש"י על פי המדרש:

"ולמה הביא עליהם חשך? שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיך בביתך ובמקום פלוני הוא". שני הפירושים המובאים ברש"י הם חידוש גדול שכן על פיהם מכת חושך לא כוונה בכלל למצרים אלא לישראל. הקב"ה רוצה להיפרע מרשעי ישראל מבלי שיראו זאת המצרים, או לחילופין הוא רצה לגלות לישראל את מקומות המסתור של כלי המצרים. בין כך ובין כך, החשך לפי שני פירושים אלה איננו מכה או עונש אלא שלב תכנוני מקדים לגאולה העתידה לבא. בכך מתורץ גם מיקומה התמוה של מכה זו בסדר המכות.

פירוש מרתק אחר מופיע אצל הרש"ר הירש. לאחר שהקב"ה מחזק את לב פרעה גם לאחר מכת חושך, הוא מכין את עם ישראל לקראת המכה האחרונה ומבקש מהם שישאלו כלים משכניהם המצרים. אולם אז מגיע פסוק מפתיע (שמות יא, ג): "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם". הכיצד זה שלאחר תשע מכות המצרים פתאום מחבבים את ישראל? מהו הגורם למעמד הנישא לו זכה משה בעיני מצרים?

מפרש הרש"ר הירש (שם, ב): "זה עתה הוכיח העם את יושרו המוסרי בצורה מזהירה. במשך שלושה ימים היו נוגשים, אסורים באזיקי עיוורון, מוסגרים לידיהם חסרי אונים. שלושה ימים נחשפו אוצרותיהם בדירותיהם, ושום יהודי לא ניצל הזדמנות זו לעשות בהם נקם, ולו תהא רק נקמת לעג וקלס; במאומה לא נגעו, מאדם ועד שרף נעל. ביקש ה' כי גדלות מוסרית זו, שנגלתה למצרים ברגע בו הוחזר להם מאור עיניהם, ובו מצאו את כל אשר להם ללא פגע, גדלות זו תגבר סוף סוף על סלידת המצרים מפני העברים. והיא אשר הרימה קרנו של האיש משה בעיני המצרים – יותר משעשו זאת הניסים אשר חולל".

מדברים אלו אנו למדים שמלבד העינוי שהיה למצרים במכת חושך (ראו פירושו של הרש"ר בפרק י', כא) היתה במכה זו מטרה נוספת הנוגעת לבני ישראל. שלושת ימי האפלה היו הזדמנות טובה לעם ישראל לבא ולנקום מאויביהם המצרים. בני ישראל היו יכולים לבזוז את שכניהם (כפי שקורה במקומות רבים בעולם בהם מתבצעות מהפכות. הסממן הראשון להתערערו השלטון הוא ביזת החנויות) או להכות בהם בסתר בלי שאף אחד ידע מכך. והנה, למרות התנאים המזמינים, המצרים מגלים לאחר שלושה ימים בהם הם היו משותקים במקומם ששום חפץ אינו חסר ואף נזק לא נגרם להם. כל זה העלה את חן העם בעיני מצרים.

אך מה גרם לעם ישראל לעמוד במבחן הקשה ולנהל את מאבקם במצרים בהגינות וביושר? כאן אני מבקש לקחת את פירוש הרש"ר הירש צעד אחד קדימה. לאחר שהכתוב מציין שהקב"ה נתן את חן העם בעיני מצרים, הוא מדגיש שגם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים. מדוע יש לציין במיוחד את מעמדו של משה? ייתכן שהכתוב רומז כאן שההערכה כלפי האיש משה (איש במקרא הוא לשון חשיבות) היתה גדולה בהרבה מהחן שזכה לו העם, לפי שהמצרים תלו בו את עמידת העם במבחן הקשה (ביחס למשה לא נאמר שהקב"ה הוא שנתן בלב המצרים להעריך את גדולתו). התנהגות העם בזמן מלחמה ומשבר מוקרנת רבות מן המנהיג והמפקד, ואם עמד עמו של משה במבחן בצורה כה מופתית הרי שזו תעודת הוקרה גדולה מאד למנהיגותו.

ואם נתמה כיצד גרם משה לכך שהעם ישמור על המאבק במצרים טהור ונקי מכל גזל או פגם מוסרי אחר, לא נהיה מחויבים לתלות זו בכושר ההטפה והשכנוע שלו. די אם נראה כיצד משה עצמו דיבר עם פרעה וכיצד חלק לו כבוד, למרות רשעותו ולמרות ההיתולים הרבים שהיתל בו (רש"י על בפרק ו', יג), כדי להבין איזו דוגמה אישית נתן משה לעמו. משה, כמנהיג האידיאלי של הדור, הפגין בעצמו ישרות ונקיית בדרכו והליכותיו, עד כי הוא הצליח בדרך זו לחנך את אחרון הנערים בעם ישראל. ללמדך, שגם מאבק צודק צריך לנהל באופן ישר ומוסרי. אלמלא כן, אין אנו באמת ראויים לגאולה.

כותב המאמר: הרב עידו פכטר
רב קהילת 'ישראל הצעיר' רמת פולג, עורך עלון 'מסביב לשולחן'

בארגון רבני צהר חברים למעלה מ-1,000 רבנים ואנשי חינוך, הפועלים בהתנדבות לקדם זהותה היהודית של מדינת ישראל, מתוך הידברות ושותפות. ארגון רבני צהר מבוסס על עקרונות של יושרה ונאמנות למדינה, תוך מחויבות להלכה ולמסורת היהודית.

ארגון צהר מזמין אותך להיות שותף באיחוד החברה הישראלית
ובעיצוב דמותה היהודית של מדינת ישראל

לתרומות ולתמיכה בפעילויות של צהר: 1800-071-414 | www.tzohar.org.il

חפשו אותנו ב-f

